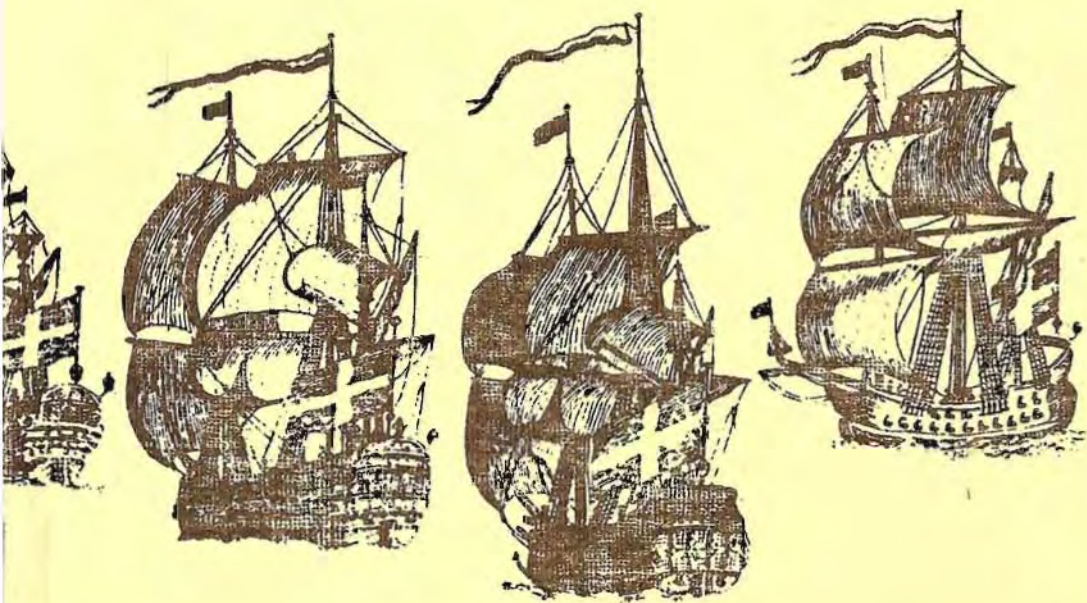

Amiralitetsapoteket Göta Lejon i Karlskrona 275 år — en återblick

Av Hans Gösta Skoglund

Särtryck ur

AKTUELLT

*från Föreningen Marinmusei Vänner
i Karlskrona 1975*

Kalleger från Husby med vänliga
hälsningar från Jan Gust

Amiralitetsapoteket Göta Lejon i Karlskrona 275 år – en återblick

Av Hans Gösta Skoglund

Under senare år har en genomgripande förändring av apoteksverksamheten i Karlskrona ägt rum i och med sammanslagningen av tre apotek — Göta Lejon, Tre Kronor och Militärapoteket till ett storapotek som fått behålla namnet Göta Lejon såsom varande det äldsta, största och mest kända med ursprung från flottans amiralitetsapotek på 1680-talet. Ända fram till andra världskriget har Göta Lejon haft officiell beteckning Kungl. Amiralitetsapotek, vilket bevarade, med vackert guldtryck försedda apoteksetiketter utvisar. De flesta apotek har sedan 1500-talet försetts med djurnamn — en tysk tradition som infördes av de till Sverige av Gustav Vasa hitkallade tyska apotekarna. Det finns dock i landet bara ett apotek Göta Lejon och är troligen uppkallat efter den på Björkholmen tidigare belägna bastionen med samma namn. År 1971 upphörde det gamla s. k. privilegiesystemet för apoteken med av Kungl. Maj:t utnämnda apoteks innehavare i och med att staten inlöste samtliga landets cirka 680 apoteksinrättningar och Apoteksbolaget AB bildades med totalansvar för driften. Ett individuellt monopol blev centralt monopol för läkemedelsförsörjningen i riket och apoteks innehavarna blev anställda apotekschefer.

Den militära läkemedelsförsörjningen började ursprungligen med att anskaffningen skedde via fältskärerna. Fältapotekare omtalas vid flera tillfällen under Karl XII:s krig och särskilda fältapotek upp-

ett stort intresse för omvärlden utanför själva yrkessfären — eller berodde det törhända på goda medarbetare som skötte apoteket?

Göta Lejons officiella anläggningsår är 1700 men har som nämnts sitt ursprung från ett för flottans räkning år 1684 anlagt särskilt amiralitetsapotek då Martin Werner började sin verksamhet här efter att tidigare varit hovapotekare hos Magnus Gabriel de la Gardie och fältmarskalken Henrik Horn. Efter en konflikt 1695 med amiralitetsmedicus Tranaeus blev Werner avsatt men fick upprättelse fyra år senare. Konflikter var uppenbarligen inte sällsynta — en annan sådan omtalas 1698 som resulterade i att Kungl. Maj:t uppdrog åt den store "Archiatern Doctor Hierne" — han med de senare så berömda och fortfarande i bruk varande testamentsdropparna — "at ransaka om oenigheten mellan Medicum, Bardberarne och Apothecaren wed Ammiralitetet". Medicum i Stockholm var dåtidens Socialstyrelse och apotekaren ifråga torde ha varit Treutiger. De tre apotekare som kom närmast efter dog kort efter varandra: Benedictus Carcau 1697, Gustaf Treutiger 1700 och Johan Ferber 1701. Ferber fick uppdraget att anlägga ett särskilt stadsapotek 1700 och var således under en kort tid både stads- och amiralitetsapotekare. De båda apoteken sammanslogs till ett — amiralitetsapoteket Göta Lejon.

Efter Johan Ferbers död övertogs apoteket, som så ofta var brukligt och speciellt kom att bli utmärkande för Göta Lejon, av sonen med samma namn — Johan Eberhard Ferber. Denna inköpte den tomt vid Ronnebygatan 41 där sedan apoteket kom att ligga i 272 år. Denna andra generation Ferber kom att verka i staden i mer än fyrtio år. Han blev antagen som amiralitetsapotekare 1701 då han "gifwes godt beröm för den skickeligeet och för förwärfwader ehfrarenhet uthi Apotekarekonsten, den han utom Landz Lärdt". Sin borgerliga ed avlade han på villkor att han bland annat bleve befriad från all inkvartering samt att ingen annan måtte tillåtas driva liknande rörelse i staden ävensom att stadens innevånare icke måtte sälja några saker som hörde till hans näring, såsom "desilerer watten, purgere pulver, eller något annat Compositum eller medicinaliske Saker, Orvietan, Theriaca så wäl för menniskor som Boskap initierat,

rättades senare. Uppgiften att fylla arméns regements- och fältkistor fördelades bland apotekarna fr. a. i Stockholm. Den äldste apotekaren fyllde första kistan o. s. v. För livdrabanterna och livgardet togs dock läkemedlen från hovapoteket Lejonet — grundat år 1575. För flottan beslöts år 1655 om att anställa en särskild amiralitetsapotekare i Stockholm som "skulle göra exkursioner för att insamla nyttige kryddor, blomster och örter". De tre första var Heming Hintz, Johannes Kernisch och Alexander Sterkert — samtliga av tysk börd och vilka alla till viss del verkade även vid Karlskronastationen. Sterkert omkom vid flaggskeppet Stora Kronans förlisning i sjöslaget vid Olands södra udde 1676. Apoteket Morianen i Stockholm blev amiralitetsapotek 1720 fram till 1902 då avundsjukan gjorde sig gällande och denna särställning upphörde efter upprepade påtryckningar och protester från övriga apoteksinnehavare i Stockholm.

Den förste amiralitetsapotekaren i Karlskrona tillsattes efter beslut 1676 och blev Martin Werner — "han och ingen annan skall fournera Convoj och Fältkistorne". Amiralitetsapotekaren hade Kungl. Maj:ts fullmakt på tjänsten och lön på flottans stat. Senare bestämdes att han av egna tillgångar skulle förse apoteket med medicamenter, vilka han efter taxa skulle sälja och månadsvis inge av läkaren attesterad räkning. I kungligt brev av 30 maj 1700 bestäms att amiralitetsapotekaren skulle ha ensamrätt att förse Amiralitetet med läkemedel. Amiralitetsapotekarens skyldigheter utstakades redan i 1685 års sjöartiklar, artikel 98 vari sägs att när av örlogsflottans ett eller flera "Cronones Skep eller Fahrkostar gå til Siös bör Ammiralitetz Doctoren tillijka med Ammiralitetz Apothecahren, och Mäster Bardberaren — hwar uthi sin Esqvadron — inventera Bardberare Kistorne — och granneligen anteckna hwad der uthi finnes — samt tilsee — at inge odugelige Medicamenter der uti tagne warda — — —". Man kan säga att motsvarande äger rum än idag vid utrustningen av flottans långresefartyg Älvsnäbben.

Apoteket Göta Lejons historia är i hög grad dess innehavares. Flertalet har beklätt ett icke ringa antal framstående poster inom såväl det kommunala som det kulturella livet i Karlskrona utvisande

och allt hwad egentlig läkedom kallas kan". Han kämpade åtskilliga gånger mot krafter som ville göra intrång på dessa privilegier och inrätta ytterligare ett apotek i staden. Ferber hade emellertid en inflytelserik tillskyndare i generalamiralen Wachtmeister och så blev icke fallet trots förord för detta av landshövding Adlersten. Ferber gjorde stora inkomster, men genom nödmynthen under Karl XII gjorde han förlust av 18.000 riksdaler silvermynt.

Ferber blev den förste brunnsapotekaren och sedermera ägare till Ronneby brunn som upptäcktes 1705. Man behövde inte resa dit för att smaka på vattnet — det tillhandahölls även på flaskor i Karlskrona och försåldes i staden — troligen på Göra Lejon. Ferber samlade ett stort naturaliekabinett och anlade en stor trädgård vid Augerum. Över de växter som där fanns utgav han med hjälp av Carl von Linné en förteckning — Hortus Augerumensis. Han erhöll 1737 avsked från sina befattningar med assessors namn heder och värdighet och fick tillstånd att sälja apoteket "till en erfaren och habil samt av Collegio Medico examinerad man", som med fullmakt kunde bli både stads- och amiralitetsapotekare. Denne fanns nära till hands och det blev tredje generationen Ferber som fick de båda befattningarna i och med att Johan Eberhards son Johan Henric tillträdde 1740 som stadsapotekare och erhöll officiell fullmakt av Kungl. Maj:t 1744 på befattningen vid flottan. En skildrare av karlskronitisk hembygds-kunskap på 1740-talet som Jöns Lind — född i Karlskrona men sedermera kyrkoherde i Osby och Loshult — skriver i sin krönika att staden och amiralitetet "hafwa en och samme Apothekare" efter då senaste Kungl. Maj:ts resolution 29 augusti 1719 och meddelar vidare att "detta Apothek är så förträffeligen inrättadt, at det ej lærer eftergifwa något i riket". Liksom fadern var Ferber brunnsapotekare i Ronneby och fick även han heders-titeln assessor. Han blev 1746 ledamot av Kungl. vetenskapsakademien och skrev en uppsats om blomsterfloran i Karlskronatrakten. Apotekarna vid den tiden var kunniga botanister. Han blev emellertid utesluten ur det lärda samfundet emedan han "på så många år aldrig ingivit det minsta rön och efter gjord påminnelse utlätit sig att han ej heller ville". Apoteket såldes 1780 till provisorin sedan

KUNGL. AMIRALITETS APOTEKET

TELEFONER:
APOTEKET 105
KONTORET 1140

GÖTA LEJON
J. BORGSTRÖM
KARLSKRONA

HÖRNET AF
RONNEBY- OCH
KUNGS GATORNA

F. G. S. L. V. E. N. G. E. R. O. H. I. N. G. A. S. S. T. L.

1920

Receptkuvert från 1920-talet.

många år, danskbördige Friedrich Brasch för en köpeskilling av 6.666 rdr och 32 sk specie. Den siste Ferber avled 1781.

År 1783 besiktigades "amiralitets-, stads- och länsapoteket och befanns vara pryddigt, stort och bekvämt samt försett med vackra och tjänliga vaser av porcelaine, tenn, glas och trä, som alla hade målade inskriptioner". I ett särskilt rum förvarades med "grannlaggenhet venena"; d. v. s. gifterna. Förråden befunnos tillräckliga för hela örlogsflottan. Apotekare Brasch råkade emellertid ut för en långvarig och obehaglig rättegång inför amiralitetskrigsrätten som anklagade honom för att till flottan under 1788—90 års krig med Ryssland ha levererat underhaltiga och förskämda medikamenter samt ha tagit för mycket betalt efter för hög och oriktig taxa. Brasch skulle förklaras ovärdig sitt ämbete som amiralitetsapotekare och ersätta kronans förluster. Liksom ofta tidigare i liknande mål

blev domen sent omsider friande. Vid branden 1790 åsamkades han stora personliga egendomsförluster liksom vid återställandet av det brunna apoteket. Han fick redan 1789 tillstånd att försälja apoteket vilken försäljning emellertid inte kom att äga rum förrän 1810 var-efter han bosatte sig på egendomen Silltorp för gott och dog där 1814. Han var delägare i det bolag som grundades 1797 för drift av det i Augerum inrättade pappers bruket med oljeslageri.

Den kanske för eftervärlden mest bekante amiralitetsapotekaren torde vara Braschs' efterföljare Moses Söderström — född i Finland under namnet Södöö — härav Södööska huset vid Borgmästaregatan, vilket hans söner Rudolf Oscar, Bror Adolf från 1853 bebodde när man inte vistades på sin egendom Västra Boråkra från 1824, en mil utanför Karlskrona. Gården kom sedermera att heta Västeråkra. Moses Söderström var från början autodidakt men visade stor fallenhet och håg för studier, fick möjlighet till detta och kom till Sverige 1793 efter att i Finland ha avlagt grundexamen för yrket — farmacie studiosiexamen. Vistades i 17 år hos sin företrädare Brasch som gesäll och provisor samt köpte apoteket av denne 1810, for till Stockholm och avlade apotekarexamen inför Collegium Medicum som sed var samt fick personligt privilegium på Göta Lejon 1811.

Hittills hade funnits endast ett apotek i Karlskrona, men år 1829 ingav Moses Söderström enligt borgerskapets önskan till Kungl. Maj:t ansökan om tillstånd att få anlägga ett nytt apotek — till gagn för stadens befolkning — med förbindelse att sedan det nya apoteket blivit inrättat försälja detsamma till behörigen examinerad och godkänd apotekare — en formulering som vi känner igen sedan tidigare. En liknande ansökan några år innan hade ej bifallits. Denna gång gick beslutet i önskad riktning och apoteket skulle vara öppet för allmänheten i och med 1832 års ingång. Det öppnades emellertid redan 17 oktober 1831, men överläts 1 januari till apotekaren S. A. Smith. Apoteket Tre Kronor hade därmed börjat sin i viss mån konkurrerande verksamhet, enär det bestämdes några år senare att medicamentleveranserna till flottan skulle delas lika efter en fördelning som befälhavande amiralen avgjorde efter förslag av överfältläkaren en gång årligen. (Bef. Amiral. Res. 5 dec. 1839). Båda apoteken skulle

Amiralitetsapotekare Moses Söderström.

också en gång per år visiteras av "Flottans läkare, i närvaro af en af Befälhavande Amiralen dertill förordnad Officer av högre grad och Advokatfiskalen, börande om den utsatta dagen Konungens Befallningshavande i länet underrättas". När senare apoteket Pantern 1908 tillkom i staden skedde vissa månader av året leveranserna till flottans sjukavdelningar även från detta apotek enligt överenskomelse mellan stadens apoteksinnehavare.

Moses Söderström var icke endast en framstående yrkesman utan dessutom — som så många andra tidigare och senare en mycket intresserad och dugande kommunalman med stor organisatorisk ta-

lang. Han verkade bl. a. i stadens drätsel-nämnd, tyska församlingens kyrkoråd, fattigvårdsstyrelsen och fick av riksantikvarien Liljegren uppdrag att öva tillsyn och vård av fornlämningar i Blekinge samt blev ledamot även av Kungl. Vitterhets- historie- och antikvitets-akademien. Den stora samling av fornfynd från Blekinge som han hopbragte finns nu i Statens historiska museum. Språkligt begåvad översatte han ej endast vetenskapliga uppsatser utan även teaterstycken av vilka några kom att uppföras. Följande skrifter må nämnas: Trommsdorff: Lärogrunder i Pharmacien 1806, Thom-Trommsdorff: Inledning till Chemien för olärde, 1807 och Trommsdorff: Toilettkonst för den eleganta världen, 1808. Av hans hand finns bevarat en liten premoria "Minneshjelp för mine medarbetare" från 31 mars 1833¹ med noggranna anvisningar om apotekets skötsel och hur de anställda skulle uppföra sig i helg och söcken. Den visar den patriarkaliska anda som kom att vara rådande på apotek lång tid framöver och speglar mycket av 1688 års medicinalordning vars kanske väsentligaste avsnitt — apotekens Codex Ethicus lyder:

- 25) "Såsom ej ringa makt påligger, att en patient bliver utan försummelse uppvaktad; alltså bör intet något dröjsmål på apoteken vara, särdeles då, när sådant på receptet noterat är, varigenom en sjuk kan bliva illa försummad, utan strax vid recepternas ditkomst skall vart och ett efter dess beskaffenhet med all flit komponeras, och i rättan tid överlevereras, sättandes på vart och ett medikament den signaturen, som medicus själv givit haver, dag och datum och dens medici namn, som det förordnat. Och måste en sådan färdighet hos dem spörjas alltid natt och dag, söcken-, sön- eller helgdag, emot hög och låg alltid lika."

Apoteket övergick genom försäljning 1846 till sonen Bror Adolf Söderström som varit elev och konditionerat på faderns apotek. Moses Söderström levde på Västra Boråkra till sin död där den 21

¹ Utges i separat skrift 1975.

december 1857. Sigfrid Leander anger året 1876 i sin bok om Södöoska huset, men måste vara felaktigt — Söderström skulle då varit 102 år. Bror Adolf Söderström deltog liksom fadern under hela sin tid livligt i det kommunala livet i Karlskrona. Han var sålunda vice ordförande i drätselkammaren och fattigvårdsstyrelsen samt en lång följd av år direktör och vice ordförande för Karlskrona Sparbank. Botanist av rang samlade han observationer i Jämtland och Härjedalen som nu finns i Kungl. Vetenskapsakademiens samlingar. Framstående som amatörfotograf har han efterlämnat värdefulla bidrag till bevarande av förgångna stadsmiljöer i Karlskrona. Erik Langemark ger i "Karlskrona förr och nu" fina exempel på denna Söderströms fotografiska förmåga. Göta Lejon såldes redan 1866 till Johan Julius Bolin som endast verkade kort tid mellan åren 1866—72. Bror Adolf Söderström bodde liksom fadern på Västra Boråkra och dog 1906.

J. J. Bolin flyttade efter sina få år på apoteket till sin gård Silandsmåla i Vissefjärda socken men återkom till staden och anlade en vattenfabrik, en varmbadnrättning och en kakelfabrik — affärer som i längden ej var lyckosamma och han fick återgå till det gamla yrket nu som tjänstgörande apotekare på både Tre Kronor och Göta Lejon tills han erhöll nytt privilegium på apotek, denna gång i Tjällmo i Östergötland.

Sedan Bolin lämnat apoteket 1872 erhöles privilegiet av Johan Axel Theodor Borgström som verkade på Göta Lejon i hela 44 år till 1917 då sonen Ivar tog över. Detta var f. ö. sista gången apoteket såldes — denna rättighet upphörde 1920. Även Borgström kom att åta sig många uppdrag. Han stiftade Föreningen Karlskrona koloniträdgårdar 1912, Karlskrona Fiskeriförening 1907 och Blekingefiskares Assuransförening samt var dessa sammanslutningars förste ordförande. Den stora branden 1887 som ödelade en stor del av Ronnebygatans bebyggelse inträffade under dennes tid på Göta Lejon och började i ett av apotekets uthus strax efter klockan ett den 28 juli. Dagen innan hade stadens brandslangar använts för spolning av rännstenarna och var för tillfället upphängda till torkning. Marinens annars så utmärkta brandmanskap var till största delen borta

från staden. Vinden var hård och kom västerifrån. I "Karlskrona förr och nu" citeras följande måleriska ögonvittnesskildring i ett brev från apotekare Otto Bjurling, då anställd på apoteket: "Jag minns den olyckliga dagen, då elden kom lös i de fyra slagen.¹ Gubben Axel stod just i begrepp att sätta på sig en lös krage inne på kontoret för att gå och bada, då drängen Per kom intrusande och stortjöt: Det brinner i syraboden! Den var då belägen mitt för nuvarande laboratoriebyggnaden, och den hade på ena sidan isboden och bredvid denna glasboden. Av den myckna isen i isboden fanns ej ett spår efter ett par timmar och flaskorna i glasboden hade smält ihop i de vackraste formationer, till en enda klump, varav de flesta karlskronabor högg sig en liten bit till prydnad och minne. Polisutredningen bestämde att eldsvådan hade uppstått genom att en solstråle hade trängt ner genom en spricka i taket och träffat en syradamejeanne, upphettat halmen, och sedan skulle antänt ångorna från de fyra slagen. Vår teori på apoteket var en helt annan, men då vi ej ville göra någon människa olycklig så tego vi visligen stilla. Man kan ju tänka sig en nerburen hink från köksspisen i någon av vedbodarna bredvid. Vi fingo i alla fall ingen mat den dagen, ärtor och fläsk, som bärgades av andra, och ingen sömn den natten."

Sonen Ivar Borgström som många karlskronabor säkerligen kommer ihåg tjänstgjorde på faderns apotek i olika omgångar. Till skillnad från tidigare apotekare med botaniska intressen ägnade han sig i stället åt ämnen med medicinsk inriktning — förebådande den utveckling i apotekarutbildningen som sedan kommit för att stanna — och företog studier utomlands i medicinsk bakteriologi och patologi. Han verkade på Göta Lejon till sin död 1949 efter att ha haft uppdrag som stadsrevisor samt ledamot av styrelserna för så vitt skilda organ som Karlskrona stads belysningsverk och spårvägar, Karlskrona utskänknings AB och föreningen Wämöparken.

Efterföljare blev Erik Wånell 1949—57, Sven Sandqvist 1957—63

¹ En gammal beteckning för Hoffmans-, prinsens-, kamfer — och aromatiska lavendeldroppar — lika delar — ett på denna tid mycket uppskattat och använt läkemedel, innehållande bl. a. eter och sprit.

Litteratur:

- Levertin — Schimmelpfenning — Ahlberg: Sveriges Apotekarhistoria band II.
Bromé: Karlskrona stads historia band I—III.
Gynther: Författningssamling för Kongl. Maj:ts flotta.
Krook — Wilund: Apotekens författningssamling.
Swahn: Från den gamla goda tiden.
Långemark: Karlskrona förr och nu.
Leander: Kring kvarteret Bonde och Södööska huser. Utsikt över Karlskrona, del I.
Rydberg: Militärapoteket med militär läkemedelsförvaltning under åren 1940—
1973. Försvarsmedicin, Vol. II sid. 72—77, 1975.
Arwin-Lindskog: Ett sjukhus i motvind — Amiralitetssjukhuset och Kungl. Flot-
tans sjukhus i Karlskrona.

samt slutligen Bertil Wass 1963—70 som blev den siste i raden av apoteksinnehavare med personligt privilegium.

Hur apoteket Göta Lejon såg ut före 1790 års brand har ej gått att fastställa. Den nuvarande byggnaden kom till därefter och klarade sig från nästa brand 1887, trots att apoteket var upphov till denna. Göta Lejon var till en början förlagt en trappa upp i apotekshuset på Ronnebygatan 41, men flyttade 1865 till undervåningen med ingång från denna gata. Laboratoriet, som förut varit beläget under apoteket flyttades då till en särskild byggnad på gården med materialkammare och drogvind i samma byggnad. 1883 flyttade apoteket till hörnlokalerna som utökades 1901 och låg kvar där till 6 december 1973 då nya lokaler i kvarteret Sheldon vid Stortorget 2 togs i bruk. Apoteket Tre Kronor nedlades 31 december 1973 och Militärapoteket — som under några månader benämnts Örlogsbasapoteket i samband med Apoteksbolagets övertagande — stängdes 31 augusti 1974 från vilket datum alla leveranser till försvarsmakten ånyo övertagits av Göta Lejon — amiralitetsapoteket, som nu således är det enda apoteket på Trossö. Cirkeln är sluten som började 1700.

Militärapoteket i Karlskrona hade även detta på sätt och vis sitt ursprung från apoteket Göta Lejon. Militärapoteken — Stockholm, Boden och Karlskrona tillkom under andra världskriget för att svara för läkemedelsförsörjningen inom krigsmakten vilket man av olika skäl ej ansåg sig kunna lägga på de enskilda apoteksinnehavarna. I Karlskrona blev detta apotek av naturliga skäl marinens apotek och var från början beläget i Bastion Aurora med uppgift att vara sjukhusapotek åt Flottans sjukhus. Dåvarande laboranten på Göta Lejon, apotekare Sven Bengtsson fick uppgiften att svara för detta läkemedelsförråd som snart även blev ett apotek för hela den militära personalen och flyttade 1952 till lokaler vid Varvsgatan i Flottans sjukhus. Det tjänade som sjukhusapotek åt garnisonens sjukavdelningar i staden samt svarade senare även för leveranser av läkemedel till samtliga militära förband inom Södra Militärområdet (Blekinge, Småland och Skåne). Det fungerade även som utbildningsapotek för värnpliktiga apotekare i den militära läkemedelsförvalt-

ning som bedrevs från den till apoteket anslutna läkemedelscentralen — nu i stället hörande till apoteket Göta Lejon.

*

APOTEKSINNEHAVARE OCH CHEFER

Amiralitetsapoteket

Hintz, Heming*	1655—1664	
Kernisch, Johannes*	1664—1665	
Sterkert, Alexander*	1665—1676	
Werner, Martin	1676—1695	Amiralitets- apoteket 1684 ¹
Carcau, Benedictus	1695—1697	
Treutiger, Gustaf	1697—1700	

Amiralitetsapoteket Göta Lejon

Ferber, Johan	1700—1701
Ferber, Johan Eberhard	1701—1740
Ferber, Johan Henric	1740—1780
Brasch, Friedrich	1780—1810
Söderström, Moses	1810—1846
Söderström, Bror Adolf	1846—1866
Bolin, Johan Julius	1866—1872
Borgström, Johan Axel Theodor	1873—1917
Borgström, Ivar	1917—1949
Wånell, Erik	1949—1957
Sandqvist, Sven	1957—1963
Wass, Bertil	1963—1970

Apoteksbolaget AB

Apotekschef Bertil Wass	1971—1974
Apotekschef Hans Gösta Skoglund	1974—

* Tillhörde Stockholms örlogsstation

¹ Inrättat i de s. k. "Amiralitetsbaraquerna" på Björkholmen, som under en följd av år utgjorde sjukhus för flottan.